

Божа путь [6: 246–2], в яку пустилася стара мати Насті до Царгорода. Обмеженість уживання цієї лексеми пов'язана з відсутністю просторових параметрів, непередметністю значення для окреслення частини природної сфери і простору для руху. Тому “використання лексеми *путь* у предметному значенні пов'язане із (...) входженням в експресивні контексти” [9: 20] в історичній повісті “Роксоляна” — творі, у якому переважає “дорожній” сюжет.

Таким чином, для створення домінанти *дороги* О. Назарук використовує різноманітні мовностилістичні засоби. Перш за все, це ВН — дромоніми *Чорний Шлях, Шлях Фараонів*; далі йдуть ключові апелятивні лексеми *дорога, шлях, стежка, путь*. До них приєднуються різні стилістичні прийоми — кольороназви, асоціації-паралелі, контрастні опозиції, повтори, градації, які разом утворюють домінанту *дороги*, що неподільно пов'язана із художнім локосом в усіх його проявах — національних, етичних та ін. Зазначена домінанта проймає найрізноманітніші шари тексту, гармонійно сполучається з іншими художньо-образними засобами, що підпорядковуються єдиній меті — втілити у високохудожній формі прекрасну напівлегенду про султаншу-українку Роксоляну.

1. Бабій І. М. Колірна номінація і художній текст // Ну що б, здавалося, слова... (На пошану доктора філологічних наук, професора Надії Миколаївни Сологуб). — К., 2005.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К., 2002.

3. Давидова О. В. Міфологема дороги в українських народних баладах як стрижнева вісь ритуалу переходу // Вісник Запорізького державного університету: 36. наук. статей. Філологічні науки. — Вип.4. — Запоріжжя, 2001.

4. Звегінцев В. А. Семасіологія. — М., 1957.

5. Лотман Ю. М. В школе поэтического слова: Пушкин. Лермонтов. Гоголь: Кн. для учителя. — М., 1988.

6. Назарук Осип. Роксоляна: Історична повість. — К., 2008.

7. Сераджим К. С. Текст як комунікаційне вираження дискурсу // Вісник Запорізького державного університету: 36. наук. статей. — Вип.1. — Запоріжжя, 2001.

8. Сологуб Н. М. Мовний світ Олесея Гончара. — К., 1991.

9. Радзівська Т. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору та руху // Мовознавство. — 1997. — № 4–5.

10. Чернявська Л. В. Образи руху в системі хронотопу поезії О. Ольжича // Вісник Запорізького державного університету: 36. наук. статей. Філологічні науки. — Вип.4. — Запоріжжя, 2001.

УДК 415.4

С. В. Форманова

ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНКЕКТИВИ

У статті аналізується інвективна лексика, з'ясовуються умови виникнення української інвективи, подаються її особливості та умови вжитку з погляду семантики, характеризуються її ознаки.

Ключові слова: інвектива, лайка, обценна лексика, комунікативний акт, інвектор, інвектант.

An invective vocabulary is analysed in the article, the terms of origin of Ukrainian invective turn out, its features and terms of consumption are given from point of semantics, its signs are characterized.

Key words: invective, curse, obscene vocabulary, communicative act, invector, invectant.

У сучасному суспільстві інвективам приділяють багато уваги, оскільки вони наявні не лише у розмовній мові, у побутовому середовищі, а й серед студентів, політиків, а також у мові ЗМІ.

Метою нашої статті є з'ясування походження української інвективи.

Мета зумовила розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати умови виникнення та функціонування інвектив; 2) визначити характерні ознаки інвектив; 3) проаналізувати семантику українських інвектив.

В україністиці дослідження інвективної лексики, на жаль, не є активним. Побіжно торкалися цієї проблеми В. Шевчук [1993], Ю. Мушкетик [1997], Д. Синяк [1998], Я. Радевич-Винницький [2000, 2001], О. Курська [2004], Л. П. Столярова, Л. О. Ставицька [2003, 2005], А. Завражина [2006], С. В. Форманова [2006, 2007, 2008, 2009].

З метою виділення слів і виразів, які є образливими, наклепницькими або які можуть бути кваліфіковані як такі в конфліктних ситуаціях, у лінгвістиці був введений термін інвективна лексика. Л. Ставицька розмежовує поняття “жаргон” та “інвектива”: “серед жаргонізмів переважають негативні знижені номінації; така емоційно-оцінна домінанта автоматично екстраполюється на лайку. Звичайно, лайка, інвективне слововживання має стосунок до поняття жаргону, адже вокабуляр інвективи та жаргону можуть частково збігатися (у КЖ — *блядь буду*, у МС — *блін, мудак* та ін.). Але функції цих мовних страт

збігаються не повністю. Якщо основна мета жаргонів — відособлення певної соціальної групи від решти, то для інвективи це всього лише функція. Скажімо, прийнято говорити про інвективу як про встановлення корпоративного духу між комунікантами (“соціальне лихослів’я”)...” [17 : 37].

Історія виникнення інвективних форм поведінки свідчить про те, що заміна традиційних форм регуляції поведінки сучасними виявилась не у всьому рівнозначною. Особливо показовою тут є доля матірної лайки.

Якщо звернутися до давньоруських джерел, то побачимо, що матірщину широко застосовували в обрядах, які церквою кваліфікувалися як диявольські (тобто язичницькі) [20: 33].

Часто лайку згадували, коли описували святочні й купальські ігри. Ці періоди у народній свідомості стійко пов’язувалися з активізацією бісівської сили. Спілкування з лихим припускало використання особливих мовних засобів, які зрозумілі інвектору та інвектанту однаково. До таких засобів, наприклад, відносили свист: лихому приписували вміння свистіти; його можна було викликати свистом (згадаймо, що досі збереглася заборона на “безцільний” свист).

В арсеналі засобів спілкування з нечистим входила лайка. Уміння лаятися приписувалося домовику й дияволу [1 : 82; 5 : 42]. Причому, якщо за допомогою свисту можна було закликати лихого, то лайка вважалася найефективнішим способом, щоб її відлякати. Наприклад, для того, щоб врятуватися від підступів щезника, достатньо було вилятися. Подібного результату можна було досягти, якщо перехреститися або прочитати молитву. Звідси й блюзнірство між зовнішніми прикметами набожності й богохульства, що так дивувало іноземців.

Зазначені засоби застосовувались і при лікуванні деяких хвороб, коли здавалося, що в хворого вселився біс.

Перенесення матірщини у галузь міжособистісного спілкування призвело до того, що адресат уподібнювався лихому. Адже у багатьох випадках матірщина не має адресата, або її спрямовано на когось третього, невідомого. Відсутність адресата пояснюється тим, що справжній адресат (тобто лихий) забувся, але за інерцією звертання до імпліцитного співбесідника збереглося.

Загальновідомо, що об’єкт “мати” — це не термін спорідненості, а вказівка на больову точку, зачепити яку намагається інвектор [2: 66]. Слово “мати” використовується з метою підсилення формули матір-

ної лайки (від “*йди до біса*” до “*йди до бісової матері*” й далі “*до бабусі*”), але не є її об’єктом.

Втрата матірною лайкою свого первісного контексту (язичницького обряду) і спрямованість на персонажів демонологічного характеру призвела до різкого розширення сфери її використання. Адже експансія лайки у повсякденність може пояснюватися тим, що людина традиційної культури постійно відчувала наявність лихого і всі невдачі приписувала тому, хто умишляв зле. Так чи інакше, матірщина стає “універсальним” засобом вираження емоцій. Її безадресність (у всякому випадку для стороннього спостерігача) була причиною того, що її нерідко сприймали як образу присутніх. В українців засуджувалася матірщина з вуст жінки. При спілкуванні чоловіків лайка вважалася природнім елементом, який вказував на дружні стосунки співбесідників.

Вживання інвективної лексики в мовленні українців почалося ще за часи античності, потім інвективи широко використовувались у християнських проповідях. Інвектива як художній прийом використовувалася в полемічній літературі, у фольклорі (у формі прокльонів), у публіцистиці, у художніх текстах тощо. Використання інвектив людиною (особливо жінкою) призводить до зміни її генетичного коду, який стосується термінів старіння й терміну життя. Інвективи несуть негативний заряд, у той час як “добрі” слова — позитивний.

У цій ситуації рішучу боротьбу з матірною лайкою вела церква, представники якої у своїх повчаннях ототожнювали “погані слова” з язичництвом, бісовством, антихристиянською поведінкою. Того, хто лаявся, не визнавали християнином. Його вважали язичником, іновірцем. Його можна було сильно покарати, відлучити від церкви тощо. Зауважимо, що традиція тлумачити лайку буквально (як образа матері й Богоматері) бере початок саме в церковних “поученнях” [19: 36].

Оскільки християнська етика тісно пов’язана з поведінкою, виходить, що заперечення християнства веде до заперечення поведінки, яку визнано християнською. Показово, що в післяреволюційні роки “порушення заветних святынь” [19: 38] із розваги інтелектуалів перетворилося на своєрідну ознаку лояльності. Широке розповсюдження отримали форми поведінки, які раніше усвідомлювались як антихристиянські і значною мірою мали язичницьке походження.

Питома вага інвектив у сучасному суспільстві реально не зменшується, а скоріше зростає, що пов’язано з деритуалізацією культури:

традиційні механізми регуляції поведінки зійшли нанівець; інвективні форми, втративши ритуалізований характер, перейшли у побут. Семантичний корпус інвективи, яка несе оцінний компонент, включає такі типи номінації дійсності: 1) суб'єктивна оцінка соціальної привабливості особи за її місцем в етносоціальній системі цінностей через лексику “соціального статусу” (*педик*); 2) вербальна дискримінація за національною, релігійною і статевою приналежністю (*цурка*, *сретик*, *блядь*); 3) констатація якості виконання соціальних ролей через лексику, яка не пов'язана з описом суспільної діяльності людини (*ганчірка*) [12 : 19].

Особливістю інвективи є викриття або критика певних осіб, яка здійснюється за допомогою іронії, сатири й навіть сарказму. В основі інвективи лежить висміювання кого- (чого-) небудь. Акцентують увагу на окресленні об'єктивно-суб'єктивних чинників, що впливають на вживання в мовленні інвектив, зумовлюють їх негативне значення.

Критерій інвективності залежить від семантичної якості оцінок, що містяться у висловлюванні, від стилістичних засобів, оскільки стилістичні характеристики слова тісно пов'язані з емоційно-експресивними характеристиками і входять як особливий компонент у структуру значення слова.

Вживання інвектив з метою підсилення їхньої експресії й на емоційному підґрунті властиве майже усім категоріям населення. “Обсценну лексику вживають вільніше в середовищі однорідному за статтю і віком, ніж у гетерогенному (тобто, наприклад, жінки-ровесниці у спілкуванні одна з одною вільніше використовують мат, ніж у змішаних компаніях і тим більше, звертаючись до чоловіків)” [11: 384].

Зазвичай інвективи використовують: 1) у міжмовній комунікації (підлітки — підлітки, студенти — студенти, чоловіки — чоловіки, жінки — жінки, старі люди — старі люди); 2) графіті на фасадах будинків, на парканах, у туалетах, у місцях загального користування та ін.; 3) у художній літературі та ЗМІ.

Але перш за все вражає той чинник, що українці лаються не своїми матюками, а кальками з російської мови. Це свідчить про втрату національної культури за нових соціальних умов. На думку Д. Синяка, лайка — це “елемент культури”. Людині не заборониш лягтися! Тож нехай хоч вона виражає свої емоції культурно-письменницькими словами. Емоційний характер інвектив залежить від тої дійсності, яку ці засоби виражають. Але “потреба у лайці, навіть невинній —

це практично збочення, наслідок неправильного виховання. Хіба ж можна полегшувати сваркою святу й вічну душу” [16: 6–7].

За Д. Лихачовим, “лайка — це замовляння, за допомогою яких темна свідомість намагається встановити хоча б емоційний контроль над природою речей, якщо інших форм впливу на життя у нього немає” [Там само: 12].

Українському менталітетові лайка не властива. Це явище в Україні — породження новітніх часів, тому що в українських традиціях не було вживання брудних слів і лайок для “плавності” мовлення, його “орнаментування” і т. ін. [15: 179].

В українську мову матюки прийшли з німецької, польської, угорської і російської мов. Вживання й використання інвективної лексики можливе в суспільстві, де відбуваються глибокі процеси зміни соціального, культурного, родинного та релігійного життя. Такі зміни в мові відбилися після соціалістичної революції. О. Дмитренко так описує цю подію: “Жило село за козацькими традиціями, звичаями. Було неймовірно пісенне, співали всі, від старого до малого. Були в людей чудові голоси. А пісні все про “місяченька”, “Дунай бистрий”, “дівчиноньку-ясну зіроньку...” Совети прийшли... І залунав мат, якого я за все життя не чула ні від батька, ні від дядьків моїх, а тим більше дідів...” [7: 43]; “... матюк рішуче не вписувався в побут українського селянина, нечувано в нас, щоб син пер матюком на матір, батько на доньку, це принесене північним вітром, воно розмиває сім'ю, рід, родину” [13 : 7].

Таким чином, за часів пролетаризації етикетні вирази шанобливості, поваги та шани зникли. Брутальність і матірня лайка стали виявом позерства, епатажу.

Сварка (з нім. Schimpfwort) — це “грубі, образливі слова; лайка” [4 : 1105], обсценна лексика (*obscene slova*) — “грубі, матірні висловлювання, якими той, хто говорить, раптово реагує на несподівану й неприємну ситуацію”. Це настільки табуйовані слова, що часто змушують людину, яка говорить, створювати аппозиопетизи (прогалини) на кшталт *ty si taku...*, *ty vies...* [21 : 302].

Отже, рівень табуйованості обсценної лексики й фразеології вищий за лексику й фразеологію матірну, хоча головне, що їх з'єднує, — емоційно-експресивна реакція на несподівані й неприємні події, слова, дії, вчинки та ін.

В. І. Жельвіс розглядає інвективи як засоби вербальної агресії, гнівні оклики, різні емоційні інтенсифікатори, посилювачі вираз-

ності мовлення, слова-паразити [10: 7]. Лайка як різновид словесної агресії становить собою порушення етичного табу, здійснюване забороненими засобами (назви статевих органів, активів, фізіологічних відправлень) [17: 37]. Я. Радевич-Винницький зазначає, що “інвективи, безперечно, менше зло, ніж фізична агресія. Але вони теж мають антигромадський характер...” [15: 178]. Людина звертається до матірньої лайки під час посиленого напруження, в стані афекту, яке “в ситуації тривалого стресу може поступово зникнути і змінитися повним мовчанням” [10: 21].

Але думки психологів і психотерапевтів розділились. “Дехто підтверджував те, що лайка запобігає стресові. Дехто докладно розповідав про негативні поля, що їх формує навколо себе людина, яка вживає лихі слова. Психолог Сергій Стрельцов відповів, що на будь-яку раптову атаку на психіку кожна людина реагує найбільш властивим їй способом. Треба просто дати їй можливість усвідомити непотрібність і повторність одноманітної брутальної лайки. І нехай вона сама вибирає, що їй ближче до душі” [16: 7].

Розвиток демократії в суспільстві і свободи слова призвів до активізації інвективної лексики як в усному, так і в писемному мовленні. Це дозволяє “називати речі своїми іменами” і відтворити реальну картину описуваних певних соціальних груп [17: 167].

Що стосується української інвективної лексики, то вона суто відрізняється від російської, в основу якої покладено угорські й татаро-монгольські запозичення.

Українські ж інвективи характеризуються вживанням прокльонів і псевдопрокльонів. Українську лайку побудовано на релігійно-міфологічних засадах. Це пов’язано з тим, що матірня лайка мала яскраво виражену кульгову функцію в слов’янському язичництві [19: 202] й пов’язана з сакральністю, коли, наприклад, до слова *мати* додаються слова з сакральною семантикою: “твою мати”, “бога душу мати”, “душу мати” та ін.

Про походження матірньої лайки існує фольклорна легенда, з якої стає зрозумілим, чому інвективи пов’язані з інцестом: “У кожної людини три матері: рідна мати і дві великих матері: мати-сира Земля і Богородиця. Диявол змусив одного, що той вбив батька й одружився з матір’ю. З того часу й почала людина сваритися, згадуючи в лайці ім’я матері, з того часу й пішла по землі ця розпуста” [8, : 276; 19: 215].

Українськими інвективами вважаються й польські фраземи, широко розповсюджені не лише в Західній, а й в Східній Україні.

Порівняймо:

Дуна — “зад”, гулно съвентего ойца — “екскременти святого отця”, курва ці маць — “новія тобі мати” та ін.

Останні за своєю семантикою є матірньою лайкою, які міцно (стійко) увійшли в побут українців. Семантично вони належать до загально-експресивної лексики, що перш за все пов’язано з образом матері співбесідника (пор. *блядин син* і *сучий син*). В українській мові слово “сука” уживається, як лайливе слово, переважно щодо жінки [4: 1214], що означає “розпутна жінка, розпутниця” [Там само: 1070].

Ще одна форма матірньої лайки пов’язана зі словом “*нec*” (*canis*):

Psia krew, psubrat, psia jucha, psia dusza, psia para, psia noga та ін., які так чи інакше пов’язані з матір’ю: *psia ci mac’ byla, psia cie mac’, psia mac’*. Зазначені фраземи цілком відповідають українським інвективам: *собача кров, собача юха, собача душа, собачий син, собача мати* та ін. [5: IV].

Особливо виразним у цьому випадку постає висловлювання “*неся віра*”, “*собача віра*” [5, I: 239; 5, II: 163; 5, III: 496], які протиставляються християнській вірі й означають невіру. А, як відомо, у того, хто не вірить у Бога, немає й душі. Про таких говорять: “*Собаці собача смерть*” [14].

У висловлюванні “*Вискалився як собака на п’ятницю*” [14] П’ятниця співвідноситься з культом Землі (у п’ятницю не можна ані сміятися, ані сваритися, бо вона свята. Матірня лайка в п’ятницю ображає Богородицю. П’ятниця — це хрещене ім’я Богородиці.) “*П’ятниця, сказати, як і Божя Мати: їй честь воздають, як і Божій Матері*” (переклад наш — С. Ф.) [19 : 270]. В українців культ П’ятниці пов’язаний зі святою великомученицею Параскевою та Пресвятою Богородицею.

Отже, матірня лайка в українців є менш агресивною, ніж у росіян. У деякій мірі вона пов’язана з релігійністю, але з плином часу через семантичні трансформації видається переосмисленою. Калька ж з російської лайки більш згрубіла, більш агресивна й більш вульгарна, що не властиве українському менталітетові.

Згадаймо українські інвективи “*бісова душа*”, “*матері твоєї чорт*”, “*біс твоєї матері!*”, “*хай йому нек!*”, де “*нек*” “уживається при вираженні досади, невдоволення тощо або як закляття за бажанням відвернути що-небудь, позбутися когось, чогось” [4: 713], “*хай тобі (твою) маму мордує!*” та староукраїнські “*ляяти матері*”, “*ляяти до матері*”, які переосмислюються як лайка, яка звернена до матері співбесідни-

ка. “Хай йому грець” — виражає сильне незадоволення, несхвалення чого-небудь [4: 197].

Взагалі матірня лайка для українців співвідноситься з гріхом, зі стихійним лихом, які мисляться як гнів Вищих сил, Землі, Богородиці. Вважається, що, якщо лається жінка, то на сім днів від неї відвернеться Богородиця й сім днів під нею горітиме земля, бо в результаті матірньої лайки земля здригається, трясеться й розкривається.

“До землі український народ, як народ передовсім землеробський, почуває глибоку повагу, яка... межує з обоженням. Землю величають звичайно святою і матір'ю, бо з неї створено першу людину, і вона годує всіх людей і тварин. Нею клянуться, причому цілують її або з'їдають жменьку землі (...), — і ця клятва вважається найстрашнішою. Бити без потреби по землі палицею або чим іншим вважається таким же великим гріхом, як бити рідну матір...” [3: 268].

Отже, у результаті матірньої лайки земля трясеться, відбувається в цілому землетрус, потрясіння землі.

Порівняймо:

“О, щоб над тобою земля (за)тряслась!” [14]; “тряця твоєї матері” [14].

Слово *тряця* означає “лихоманку, хворобливий стан, інфекційне захворювання” [4: 1274], однак внутрішня форма цього слова обумовлена включенням його до лайливих виразів.

Семантичний зв'язок між матірньою лайкою в українців співвідносний з прокльонами та псевдопрокльонами, в основі яких лежать такі лексеми: *пес, сука, курва, пек, лайно, грець, тряця, чорт, свиня, дідько*.

Порівняймо: “Грім би тебе побив!”; “А щоб вас — тьма!”; “Щоб тебе підняло та гепнуло!”; “Хай йому грець!”; “Щоб тебе качка копнула!” та ін. [14].

Матірня лайка експліцитно чи імпліцитно співвідноситься із суб'єктом дії. Все залежить від того, наскільки роздратована людина, яка лається. Що стосується дієслова *лаяти(ся)*, яке означає “лаяти, брехати, гавкати (про собаку), образливими словами висловлювати осуд чи докори, виражати своє невдоволення грубими, часто непристойними чи образливими словами” [4: 482], то його семантика співвідносна з матірньою сваркою, яку виражено собачою брехнею.

Порівняймо: “Вільно собаці і на Бога брехати” [14].

За чинним законодавством України “нецензурна лайка в громадських місцях” вважається дрібним хуліганством, яке тягне за собою адміністративну відповідальність [18].

Вільгельм Гумбольдт наприкінці 18 ст. писав, що “моральність народів завжди тісно пов'язана з пошаною до жінки” [6: 42]. Тому матюки є брудним, грубим порушенням не лише норм мовленнєвого етикету, культури мовлення, а й культури поведінки загалом.

Обсценна лексика — це ментальний код нації. Експресивність, образність і багатозначність матюків свідчать про якість мови та її розвиненість. Але одразу зауважимо, що інвективна лексика стала, вона майже не поновлюється, тому не змінюється її лексичний склад. Інвективи не мають обмеженості в ужитку і чим більший запас інвективної лексики в мовця, тим віртуознішим буде інвективний ланцюжок.

Масове вживання інвективної лексики негативно позначається на культурі суспільства, яке “перебуває в стані лінгвоонтологічної напруги, з культурним “екзистенційним” статусом зниженої мови. Такий стан-перебування уможливує існування стилістичного ефекту від зіткнення високого і низького у різнотипних дискурсах, перелицювання класичних культурних цінностей тощо” [17: 168]. Але це явище періодично відбувається в усіх культурах і мовах, що дає можливість лінгвістам здійснювати дослідження семантики, прагматики й етимології некодифікованої лексики, характеризувати тенденції її функціонування, тлумачити й корегувати її тощо.

Отже, особливості інвективної лексики полягають в розширенні сфери використання, у повній “легалізації” в побутовому мовленні, художній літературі та ЗМІ, що цілком пов'язано із загальним розкріпаченням соціального життя останнім часом. Obscenна ж лексика є своєрідним мірилом цього розкріпачення.

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. — М., 1865. — Ч. 2.

2. Айрапетян В. К семантике некоторых словесных формул // Этнолингвистика текста: Семантика малых форм фольклора. — М., 1988. — Ч. 2.

3. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Пер. з рос. Ю. Г. Буряка; Передм. В. О. Шевчука; Прим. Ю. М. Олійника. — К., 1993.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь, 2003.

5. Грінченко Б. Словарь украинского языка, собранный ред. журн. Киевская старина / ред. Б. Д. Гринченко. — 1907—1909. — I—IV. — фотомеханическое воспроизведение. — Київ, 1958—1959.

6. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Пер. с нем. — М., 1985.
7. Дмитренко О. “Диво-села в степу...” // Український світ. — 1996. — № 4–6.
8. Добровольский В. Н. Смоленский этнографический сборник. СПб. — М., 1891–1903. — I-IV. : У кн.: Успенский Б. Л. Религиозно-мифологический аспект русской экспрессивной фразеологии (Семантика русского мата в историческом освещении) // Semiotics and the History of Culture. 2. (In Honor of Jurij Lotman Studies in Russia). Slavica Publishers, Columbus, Ohio, 1988.
9. Жельвис В. И. Инвектива: опыт тематической и функциональной классификации // Этнические стереотипы поведения. — Л., 1985.
10. Жельвис В. И. Эмотивный аспект речи. Психолингвистическая интерпретация речевого воздействия: Учебн. пособие. — Ярославль, 1990.
11. Земская Е. А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н. “Особенности мужской и женской речи”. Русский язык в его функционировании: Коммуникативно-прагматический аспект. — Ленинград, 1993. — В кн.: Ставицька Леся. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціація укр. мови. — К., 2005.
12. Кусов Г. В. Оскорбление как иллокутивный лингвокультурный концепт: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / 10.02.19 — теория языка. — Волгоград, 2004.
13. Мушкетик Ю. Честь і обов'язок дати життя в слові // Дивослово. — 1997. — № 2 (480).
14. Номис М. Українські приказки, прислів'я і такє інше / Перевідав Д. Гулей. — Торонто-Київ, 1993.
15. Радевич-Винницький Я. Етикет: культура спілкування. — Львів, 2001.
16. Сняк Д. Навіщо нам російська лайка, коли маємо свою, не таку брутальну? // Високий замок. — 1998. — 30 жовтня.
17. Ставицька Леся. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціація укр. мови. — К., 2005.
18. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. — 5-с изд. — К., 1999.
19. Успенский Б. А. Религиозно-мифологический аспект русской экспрессивной фразеологии (Семантика русского мата в историческом освещении) // Semiotics and the History of Culture. — Т. 2. (In Honor of Jurij Lotman Studies in Russia). — Slavica Publishers, Columbus, Ohio, 1988.
20. Успенский Б. А. Мифологический аспект русской экспрессивной фразеологии // Stadia Slavica Hung. — 1983. — Т. 29.
21. Encyklopedia jazykovedy. Spracoval Jozef Mistril s koltktivom autorov. — Bratislava. — 1993.
22. Raskin V. Literal Meaning and Speech Arts // Theoretical Linguistics. — 1979. — Vol. 4.
23. Razvratnikov Boris Sukich. Elementary Russian Obscenity // Maledicta III. — 1. — 1981.

УДК 811.161.2:81'373

Н. М. Хрустик

ПРОБЛЕМИ МОРФЕМНОГО ЧЛЕНУВАННЯ АБРЕВІАТУР ТА ПОХІДНИХ ВІД НИХ СЛІВ

Стаття присвячена проблемі морфемного членування абревіатур.

Ключові слова: абревіація, складноскорочене слово, морфемна структура, морфема, аброморфема.

The article is dedicated to the problem of morphemic structure in the abbreviations.

Key words: abbreviations, abbreviated word, morphemic structure, morpheme, abbreviations morpheme.

Специфіка абревіатурного способу словотворення зумовила складність морфемного поділу слів, утворених цим способом, та лексем похідних від них. Абревіатури мають інше, ніж у нескорочених одиниць, членування на складові частини. Їх структурним елементом може бути не лише морфема, як це у звичайних словах, а й дуже своєрідна складова одиниця — аброморфема. Окремі види абревіатурних утворень не поділяються на морфемні зовсім, оскільки їх структура має свою специфіку, зумовлену дериваційним механізмом цих слів. З огляду на вищесказане при морфемному аналізі виникає чимало запитань, на які не завжди можна віднайти відповіді.

Проблема морфемного членування складноскорочених слів завжди була дискусійною [1]. У зв'язку з абревіатурним бумом, який спостерігається в останні два десятиліття, вона набула ще більшої гостроти та актуальності. В українському мовознавстві базовою працею з питань вивчення морфемної структури складних слів, зокрема абревіатур, є монографія Н. Ф. Клименко “Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові” [2]. Серед новітніх досліджень, присвячених цій проблемі, на особливу увагу заслуговують студії А. Нелюби [3; 4]. Зосередившись винятково на прикладних аспектах, спробуємо розкрити своє бачення морфемного членування абревіатур та відабревіатурних утворень.

Незаперечною і дуже важливою є думка про те, що при розгляді морфемної структури абревіатур, як і будь-яких інших слів, слід виходити з чіткого розмежування синхронного та діахронного аспектів